

שילבשו הנשים בגדי צבעונים עדיפא
מלגזור מנהג צער על החורבן — כדי להקל
על כתמיהן.

מתניתין:

שבעה סמנין מעבירין על הכתם, כדי לבדוק
את הכתם הוא של דם או של צבע(70), וכן
כדי לטהרו אם דם הוא מלמטמא טהרות
במגע, שדרך הדם לעבור על ידי סמנים
אלו(71):

א. רוק תפל, שאין לו טעם,

ב. ומי גריפין,

ג. ומי רגלים. ובהמשך המשנה יבוארו ג'
סמנים אלו

ד. ונתר, שהוא מין אבן רכה המשמשת
לניקוי הראש(72).

ה. ובורית, מין עשב שמנקה(73).

ו. קמוניא, סוג עשב שאחר שנטחן ויובש ב-א
משמש לניקוי(74).

דווקא ז' סמנים אלו, אלא הוא הדין כל צורת
כיבוס אחרת. אולם מהשולחן ערוך [קצ, לא,
הובא בהערה הקודמת] שכתב שבזמן הזה שאין
אנו יודעים מהם ז' הסמנים בטל דין המשנה,
מוכח שצריך דווקא את הסמנים שהוזכרו
במשנתנו. ובתוס' אנשי שם הביא מהלחם
שמים שכתב שבזמן הזה אין סומכים על ז'
סמנים מפני שהסבון שמשמשים בזמינו הוא
ה'צפון' שהוזכר בגמרא שבכוהו להעביר גם
צבע, ולכן אי אפשר לסמוך על כך שכובס הכתם
כדי להוכיח שהיה זה דם, ומאידך גם כתם שלא
נתכבס אין להוכיח שהוא צבע, שהרי ה'צפון'
מעביר גם צבעים, ואם נשאר הכתם בהכרח שלא
נעשה הסבון כראוי ואפשרי שאיננו מכבס גם
כתמי דם.

72. כן פירשו רב האי גאון והרמב"ם [פי'
המשניות, כלים ב א]. ובלעזי רש"י [סנהדרין
מט ב] כתב שהוא חנקת האשלגן.

73. כן פירש הרמב"ם [בפירוש המשניות], וכן
מוכח מהגמרא שכתבה שנוהגת בבורית קדושת
שביעית, שנוהגת רק בצומת.

74. כן פירש רב האי גאון, אולם גירסתו היתה
'קימליא'. ובתפארת ישראל [כז] פירש שגם

מקשטים במלח וגופרית כתרים שעשויים מכסף
וזהב, ואם כן מיושבת קושית התוס'. אולם
בסוטה ביאר רש"י שהכתר היה עשוי ממלח
וגופרית]. ופירשו התוס' ש'עטרה' היא כיפה
שהיו עושים מעל לחתן.

70. המגיד משנה [איסור"ב ט לן] ביאר, שאף
על פי שמקילים בספק איסור דרבנן, אין להתיר
כתם בלא בדיקה כיון שניתן לברר את הספק על
ידי העברת הסמנים, ורק בספק שלא ניתן לברור
הקלו באיסורי דרבנן.

כתב השולחן ערוך [קצ לא] 'ועכשיו אין
לנו העברת שבעה סמנים מפני שאין אנו בקיאים
במקצת שמותם', ובתורת השלמים [שם ל]
ביאר, שהכוונה היא שבזמן הזה מותרים כל
הכתמים שיש ספק שמא הם של צבע, כיון שאין
אנו יודעים מהם הז' סמנים הרי זה ספק דרבנן
שאינו ניתן לברור. אולם ה'לבוש' [לא] כתב
שבזמן הזה אסורים כל הכתמים, מפני שהספק
אינו בדין אלא מחסרון ידיעה ולא הקלו בספק
שכזה באיסורי דרבנן. ועיין ברשב"א [נו ב ד"ה
אבל הראב"ד] שכתב שחסרון ידיעה לכל העולם
הוא ספק גמור, אולם בהגהות רע"א לשו"ע
[קצ כא] הוכיח שגם זה בכלל חסרון ידיעה.

71. כתבו התוס' [נו ב, ד"ה בודקות] שלא

בבגד — הרי זה כתם דם, שחוזר ומטמא את הבגד שבו נמצא והטהרות שנגעו בבגד מטמאות, וצריך להטביל את הבגד פעם נוספת. וההטבלה השניה שנעשתה לאחר העברת הסמנים מטהרת, מפני שהסמנים מועילים גם כדי לטהר כתמי דם נדה שלא יחזרו ויטמאו.

ומבאר המשנה את ג' הסמנים הראשונים:

איזהו רוק תפל — כל שלא טעם האדם היום כלום, שהאוכל שממתק את הרוק מחליש את כוחו (77).

מי גריסין — לעיסת גריסין של פול חלוקת נפש, והיינו שלוקח גריסים שנתבשלו הרבה עד שנחלקו מנפשם [מעצמם, ולא בידי אדם] מהקליפה (78) ולועסם, וימזג בלעיסה

ז. ואשלו, חומר ניקוי שמופק מצדף הפנינה (75) שמשמש לניקוי ידיים.

ומבאר המשנה מהי התועלת בהעברת הסמנים הללו:

הטבילו לבגד שיש בו כתם, ועשה על גביו טהרות. ואחר ההטבלה העביר עליו שבעה סמנים ולא עבר הכתם — הרי זה צבעו, שסמנים אלו בכוחם להעביר כתמי דם ולא כתמי צבע, וכיון שלא הועילו לכתם שלפנינו בהכרח שהוא צבע (76).

הילכך הטהרות שעשה על גבי הבגד הזה טהורות, ואינו צריך שוב להטביל.

אבל אם בעקבות העברת הסמנים עבר הכתם מהבגד או שדיחה [התבהר] מראהו

שאינו יכול לצאת מהבגד, שמדאורייתא כתם שכזה אינו מטמא אפילו אם הוא מדם נדה, הקלו להתיר בצירוף ספק ספיקא.

ולכן, בשעה שנפל הדם על הבגד קודם שנבלע והיה אז הדם לח, הוא מטמא מדאורייתא, וכשדנים על אותה שעה יש לנו רק ספק ספיקא שלא די בו כדי להתיר, ולכן, לאחר שמתבש הכתם, חייבים לטבול את הבגד ולטהרו מהטומאה שנגמרה בשעה שהיה הדם לח. ולאחר הטבילה, כיון שקיים עדיין הכתם היבש, יש ספק שמא חוזר ומטמא מדרבנן שטימאו גם כתמים יבשים, ולחשש זה מועילה העברת ז' סמנים היוצרת ספק ספיקא. וראה עוד בתוס' רע"א [לו]. ובמגיד משנה [איסור"ב ט לו].

77. כן פירש רש"י בגמרא, [סג א, ד"ה לאפוקי דקדים].

78. כן ביאר הגר"א [אליהו רבה] בשם

לגירסתנו הכוונה למין עשב. ובערוך [ערך קמילא] כתב שהוא מין אדמה לבנה המובאת מהאי קימוליא. בגמרא מצינו שקמוניא הוא 'שלוף דוץ', וראה ברמ"א [יו"ד קע ב] שפירש שהוא מין עשב.

75. כן מבואר בגמרא, והמהרש"ל [שבת צ א] כתב שמשמש לניקוי הידים.

76. הקשו התוס' [ד"ה הטבילון] אם מועילה העברת הסמנים להוכיח שהכתם אינו של דם, הרי נתברר שמעולם לא היה טמא, ואם כן מדוע הצריכה המשנה שייטבילו את הבגד קודם העברת הסמנים ולא טיהרתו גם בלא טבילה כלל? ותירצו, שבדיקת הסמנים אינה בדיקה גמורה שאפשר לסמוך עליה ולטהר אלא רק יוצרת לנו ספק, ובצירוף הספק שגם אם הכתם הוא של דם שמא הגיע מעלמא ואינו דם נדה יש לנו ספק ספיקא. ואולם החמירו חכמים שלא לסמוך בכתמים על ספק ספיקא, ורק בכתם בלוע

הרבה רוק⁽⁷⁹⁾, ואחר כך מעבירם על הכתם.

מי רגלים — שהחמיצו והתחילו להסריח.

ומבאר את המשנה כיצד יעשה את פעולת הכיבוס בז' הסממנים.

א. וצריך לכסכם לשפשף את הבגד בידיו שלש פעמים לכל אחד ואחד מהסממנים.

ב. העבירן לשבעת הסממנים שלא כסדרן, או שהעביר שבעה סמנין כאחת — לא עשה ולא כלום. אלא יכבס את הכתם בנפרד בכל אחד מהסממנים, לפי הסדר שבו מגויים במשנה.

גמרא:

הגמרא מבארת את ד' הסמנים האחרונים, שלא ביאתם המשנה:

תנא: נתר — אלכסנדרית ולא נתר אנטפטריית. [ממקום ששמו אנפטריין⁽⁸⁰⁾].

בורית. אמר רב יהודה: זה סימן הנקרא אהלא.

ומקשה הגמרא: והתניא: הבורית והאהלא? ומכך שנמנו 'בורית' ו'אהל' בברייתא בנפרד, מוכח שאינם דבר אחד?

אלא, מאי בורית — כבוריתא, [גפרית].

ורמינחיי: הרי שנינו ביחס לדברים שנוהגים בהם דיני שביעית:

הוסיפו עליהן: הלביצין, והלעונין, הבורית, והאהל.

ואי בורית היא כבוריתא — מי אית ליה לגפרית שביעית?

והתנו, זה הכלל: כל שיש לו עיקר, שורש שגדל ממנו⁽⁸¹⁾ — יש לו שביעית. וכל שאין לו עיקר — אין לו שביעית! והרי גפרית היא קרקע בעלמא ואין לה עיקר שגודלת ממנו!?

אלא מאי בורית — אהלא, וכפירוש הראשון, והקושיה שהקשתה הגמרא, והתניא הבורית והאהל!?

יש ליישב שתרי גווני אהלא, ואהל אחד מכונה גם בורית. והשני שמו רק אהל.

קמוניא,

אמר רב יהודה הא שלוף דויץ. מין עשב [שלא נתפרש מהו] שלאחר יבושו וטחינתו משמש לניקוי.

ואשלג.

אמר שמואל: שאלתינהו לנחותי ימא לירודי הים, ואמר: אשלגא שמיא, ומשתכח ביני

80. כן ביאר רש"י במסכת שבת [צ א].

81. כן פירש רש"י בסוגינתנו. אולם במסכת עבודה זרה [יד א] פירש שנוהגת שביעית דווקא בדבר שיש לו שורש שמתקיים ממנו בקיץ ובחורף. והקשו התוס' [ד"ה כל] שאם כן

הגאונים. וכן הביא הערוך בשם רבנו גרשום. רב האי גאון גרס במשנתנו 'עוקת נפש', ופירש שהכוונה שלועס את הגריסים יפה יפה עד שנדמים הם לעוקת הגת. וראה במלאכת שלמה שהביא פירושים נוספים.

79. כן כתב הרמב"ם [בפירוש המשנה].

תנו רבנן: העביר עליו שבעה סמנים, ולא עבר הכתם. ואחר כך העביר עליו חומר ניקוי הנקרא "צפון" [סבון] ועבר – טהרותיו טמאות.

ותמהינן: והא צפון – צבע נמי מעבר! ומדוע טהרותיו טמאות? והרי יש לנו הוכחה מכך שלא ירד הכתם משבעת הסמנים

נקבי מרגניתא [הפנינה], ומפקי לה ברמצא דפרזלא. ומוציאים אותו במסמר ארוך של ברזל.

שנינו במשנה: הטבילו ועשה על גביו טהרות, העביר עליו שבעה סמנים ולא עבר, הרי זה צבע⁽⁸²⁾.

שקודם העברת הסמנים מטמאים משום שרוב הכתמים שבאשה הם מדם [וראה מה שכתבנו בהערה 70], ועל ידי העברת ז' סמנים בטל הרוב שהרי דרך הדם שעובר על ידי ז' סמנים, אולם אין בירור זה ודאי מפני שישנם מיעוט דמים שאינם מתכבסים, והועיל הבירור רק כדי ליצור ספק שקול.

ולספק זה מצטרף ספק נוסף, שהרי גם אם הכתם מדם אפשרי שהגיע מדמים שבעולם ולא מדם נדה, ויש לנו ספק ספיקא שמתיר. אלא שהחמירו חכמים בטומאת נדה דאורייתא שלא לסמוך על ספק ספיקא.

ולהתיר את האיסור מדרבנן נצרך הדין הנוסף שישנו ב' סמנים, כיון שכתם שאינו עובר ב' סמנים דינו הוא כטומאה בלועה שכל טומאתה היא מדרבנן, ובאיסורי דרבנן לא החמירו, לכן אפשר לסמוך על הספק ספיקא [שנוצר על ידי שהסמנים ביררו שהכתם מצבע] ולהתיר טומאה בלועה [כפי שהוכיחו ז' הסמנים שאין כתם זה יוצא]. וראה עוד במה שכתבנו בהערה 76.

ובערוך לנר כתב, שהנפקא מינה בין הפירושים למחלוקת הרמב"ם והראב"ד [איסור"ב ט לן] היא, האם מועילים ז' הסמנים להתיר אשה לבעלה, או שרק לטומאת מגע יש בהם תועלת. כי אם הסמנים בודקים שהכתם הוא מצבע, היא מותרת גם לבעלה. אך אם הסמנים רק מוכיחים שהטומאה בלועה, עדיין היא אסורה לבעלה, שהרי יצא מגופה דם.

לא תהא נוהגת קדושת כתבואה שאין שורשיה מקיימים אותה בחורף.

82. ג' פירושים מצינו בראשונים בביאור המשנה, ויש השלכות ממחלוקת זו לביאור דברי הגמרא שלהלן:

א. רש"י בסנהדרין [מט ב ד"ה מעבירין, הובא בתוס' ד"ה הטבילו] והרמב"ם [איסור"ב ט לן] מפרשים שהסמנים מבררים ממה עשוי הכתם שלפנינו, כיון שכל הדמים מתכבסים ב' סמנים אלו, כשכובס ולא עבר נודע לנו בודאות שהכתם הוא של צבע. ומיהו כתב המגיד משנה [שם] שאין ההוכחה ברורה לגמרי, ובמקום שאפשר לתקן בדרך אחרת לא סומכים עליה, וכן מוכח גם מרש"י [עמוד ב, ד"ה טהרותיו].

ב. התוס' [בביאור השני], התוס' הרא"ש, והר"ן, [סנהדרין שם] בדעת רש"י שבסוגיתנו, כתבו שהעברת הסמנים מועילה לברר שגם אם הכתם הוא מדם הנדה, הוא אינו מטמא. כי קיימא לן טומאה שנבלעה, כגון שנתבשלה בכלי ונבלעה בדפנותיו, או שאכלה בעל חי ונבלעה במעיו, אינה מטמאה. וכתם שאינו יוצא על ידי ז' הסמנים נחשב הוא לבלוע בבגד וטהור. ולדבריהם הרי זה צבע' שנאמר במשנה, פירושו, אף על פי שדם הוא, בכל זאת דינו הוא כצבע, שאינו מטמא.

ג. התוס' [בביאור הראשון] והרמב"ן שילבו את שני הפירושים הקודמים יחד, ומפרשים

שהוא צבע ולא כתם!

ומשינין: **אלא: העביר עליו ששה סמנין ולא עבר, העביר עליו צפון ועבר — טהרותיו טמאות. שאם העביר שביעי מתחילה — שמא עבר (83).**

תניא אידך: העביר עליו שבעה סמנין ולא עבר, שנאן, ועבר — טהרותיו טהורות, כי אם היה זה דם הוא היה עובר בפעם הראשונה. ובפעם השניה עובר גם צבע (84).

אמר זירא: לא שנו שטהרותיו טהורות — אלא הטהרות שנעשו בין תכבוסת ראשונה לשניה, שבאותו הזמן לא נטמאו הטהרות שנגעו בבגד.

אבל טהרות שנעשו אחר תכבוסת שניה —

טהרותיו טמאות! שהרי בזה שחזר ושנה ולא הסתפק בהעברה הראשונה — הקפיד עליו, וגילה בדעתו שהוא חושש אפילו על ספק דם שכזה. ועבר, שבמעשה העברה השני נעשה בכתם זה צורת העברה של כתם דם, ולכן יש לחוש לטהרות שנעשו על גבי הבגד לאחר תכבוסתו השניה (85).

אמר ליה רבי אבא לרב אשי: וכי מידי ב-20 בקפידא של הבעלים תליא מילתא? והרי כיון שהטהרות אחרי הכיבוס הראשון טהורות הוכח שכתם זה אינו דם אלא צבע (86), ומדוע יטמאו הטהרות שלאחר הכיבוס השני מכח הקפדתו?

אמר ליה: אין. והראיה מהא דתניא: רבי חייא אומר דם הנדה ודאי הנמצא על הבגד — מעביר עליו ז' סמנין, ומבטלו, ויכול

הוא של צבע לא שייכת בו טומאה כלל, ומה בכך שנהג בו מנהג דם. והוכיחו מכאן כשיטתם [המבוארת בהערה 82] שגם לאחר העברת הסמנים חוששים שמא הכתם הוא מדם, וסיבת ההיתר היא רק מפני שהכתם אינו עתיד לצאת מהבגד [אלא על ידי 'צפון' שהיא פעולה קשה] ונחשב הכתם לטומאה בלועה שאינה מטמאת, ולכן ברגע שחשב לכבסו פעם נוספת ולנסות להוציא את הכתם מהבגד אם כן מעכשיו אין הטומאה בלועה, ונטמא הבגד באותו הרגע ממגעו בכתם. וכפירוש זה כתבו גם הרמב"ן והר"ן, וראה בערוך לנר מה שכתב ליישב את שיטת רש"י.

86. כן פירש רש"י. התוס' [ד"ה אמר רבי אבא] ביארו, שסבר רבי אבא שכדי להחשיב את הטומאה לטומאה בלועה קובעת המציאות ולא דעת הבעלים, ולכן גם במקום שחושבים הבעלים לנסות ולהוציא את הכתם טהור הוא.

83. הקשו התוס', מהו החידוש בכך שלא די בששה סמנין, והרי המשנה כתבה שז' סמנין מטהרים את הכתם, וצפון אינו אחד מהם, ופשוט שלא די בששה. ותירצו, שהחידוש הוא במקרה שששת הסמנים לא השפיעו כלל ולא שינו את מראה הכתם אפילו במשהו, שהיה אפשר לומר שבמקרה כזה ברור שהשביעי לא יגרום לשינוי משמעותי בצבע הכתם, ומוכח שהכתם הוא של צבע, לכן קא משמע לן שיתכן והסמן השביעי לבדו יחל ויגמור את הניקוי.

84. כן פירש רש"י [ד"ה שנאן], וכפי שיטתו [המבוארת בהערה 82] שז' הסמנים מבררים אם הכתם הוא מדם או מצבע. ולפירוש התוס' והר"ן ז' הסמנים מגלים שהכתם נבלע בבגד ואינו מטמא גם אם הוא עשוי מדם.

85. כן פירש רש"י, והקשו התוס' [ד"ה הטבילין] כיון שהוברר על ידי ז' הסמנין שהכתם